

ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Поплавська І.В., Похила Ю.В.

y.poxula@gmail.com, inna18@tnpu.edu.ua

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The article examines the development of sustainable tourism in the small towns of Ternopil region. It analyzes the potential of historical, cultural, and natural resources, outlines challenges related to infrastructure, marketing, and community involvement. The need to integrate sustainable tourism into spatial planning and local branding is emphasized to strengthen the socio-economic resilience of the territories.

Key words: Ternopil region, territoriality, territorial communities, spatial dispersion, land plots.

Міські громади, які за чисельністю населення мають статус малих, сьогодні перебувають в пошуку стратегії свого розвитку. Однозначно, що вони мали б опиратися на власні ресурси та можливості. Традиційно такі населені пункти мають давню історію розвитку, а тому є можливості для позиціонування туризму як одного з можливих напрямків розвитку таких громад.

Для дослідження ми обрали Тернопільську область, в якій сьогодні нараховується 18 міських населених пунктів. Всі вони є центрами територіальних громад. Виокремивши Тернопільську міську територіальну громаду, яка має значний потенціал та особливі умови розвитку, варто відзначити, що для інших міських територіальних громад актуальним є питання утвердження їх як спроможних. Слід спробувати акцентувати увагу на їх можливостях в різних сферах просторового розвитку, в тому числі – сфері послуг, одним з напрямків якої є туристична діяльність. Для Тернопільської області, де значну частину становлять малі міста з багатою історико-культурною спадщиною та природним потенціалом, питання сталого туризму набуває особливої актуальності. Сталий туризм сьогодні виступає не лише як економічна діяльність, а як комплексна стратегія розвитку територій, що передбачає баланс між економічними вигодами, соціальними інтересами громади та збереженням природного й культурного середовища. В умовах післяреформеної децентралізованої системи управління громади отримали більше можливостей для реалізації власних стратегій розвитку, зокрема у сфері туризму.

Поняття «сталого туризму» базується на принципах, сформульованих Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO): задоволення потреб туристів і приймаючих регіонів сьогодні без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. Це означає раціональне використання природних ресурсів, повагу до соціокультурної самобутності місцевих спільнот та забезпечення тривалих економічних вигод для місцевого населення. У малих містах Тернопільської області ці принципи можуть реалізовуватися через гармонійне поєднання історико-культурних і природних ресурсів у туристичних продуктах, розвиток локальних ініціатив і залучення громади до прийняття рішень у сфері туризму.

До малих міст Тернопільської області, які мають туристичну привабливість належать, зокрема: Збараж, Кременець, Бучач, Чортків, Монастирська, Терехів, Підгайці, Заліщики. Кожне із згаданих відзначається своїми «туристичними візитівками»:

- Кременець – давнє місто з розвиненою архітектурною спадщиною: комплекс Богоявленського монастиря, руїни Кременецького замку, ліцей, у якому викладав Юліуш Словацький.

- Бучач – місто, в якому збереглася ратуша роботи Бернарда Меретина і Іоанна Георгія Пінзеля, а також замок XVI століття.

- Збараж – Збараський замок, що став центром подій Визвольної війни XVII ст.

- Терехів – замковий комплекс, монастир кармелітів, старовинні церкви.

- Заліщики – місто-курорт, розташоване на мальовничому березі Дністра, славиться сприятливим кліматом.

- Поблизу Монастириська та Чорткова знаходяться печери, водоспади, ботанічні заказники.

Упродовж останнього десятиліття туристична активність у малих містах Тернопільської області демонструє повільне, але стабільне зростання. З одного боку, зростає інтерес до культурної спадщини та природних локацій, які не перевантажені туристами; з іншого – значна частина туристів зосереджується лише на найвідоміших об'єктах, оминаючи менш розрекламовані, але не менш цінні міста.

Згідно з регіональними звітами та дослідженнями туристичних інформаційних центрів (ТІЦ), переважну більшість туристів у малі міста області становлять внутрішні відвідувачі – українці з інших областей. Основні причини візитів:

- культурно-пізнавальні екскурсії;
- паломництво;
- сімейний або «зеленого типу» відпочинок;
- участь у фестивалях, ярмарках або культурних подіях.

Іноземних туристів небагато, серед них переважають поляки, чехи, німці, які приїжджають з метою дослідження родинного коріння або архітектурної спадщини.

Характерною рисою туристичної активності є виражена сезонність. Пік припадає на період з травня по вересень, а також на період різдвяно-великодніх свят. В осінній та зимовий періоди туристичний потік значно зменшується, що створює нерівномірне навантаження на місцеву інфраструктуру та економіку.

Більшість малих міст області мають обмежену туристичну інфраструктуру. У багатьох випадках:

- бракує якісних готелів і хостелів середнього рівня;
- недостатньо місць громадського харчування з регіональною кухнею;
- відсутні туристичні вказівники, карти, маркування маршрутів;
- обмежений доступ до об'єктів для осіб з інвалідністю.

Особливо гостро стоїть проблема транспортної доступності: громадський транспорт із Тернополя чи інших центрів ходить нерегулярно або з пересадками, що стримує туристів без власного транспорту.

У багатьох містах спостерігається низький рівень організованих екскурсійних послуг. Часто місцеві музеї працюють за скороченим графіком, а екскурсії потрібно бронювати заздалегідь. Водночас у деяких містах (Збараж, Кременець, Бучач) діють активні ТІЦ або волонтерські ініціативи, які частково компенсують брак державної уваги.

- Аналіз показує, що більшість малих міст мають слабку цифрову присутність:
- офіційні сайти міст або не мають туристичного розділу, або рідко оновлюються;
- відсутність офіційних мобільних застосунків або інтерактивних мап;
- не ведеться системна робота з соціальними мережами чи Google Maps.

Це суттєво обмежує можливості просування туристичних послуг, особливо серед молодшої аудиторії.

Позитивним чинником є активне проведення локальних фестивалів, таких як:

- «Замкова толока» (Збараж);
- Дні Пінзеля (Бучач);
- Кременецькі літературні зустрічі;
- Фестиваль «Чортківська офензива».

Такі події сприяють не тільки зростанню туристичного потоку, але й формуванню бренду кожного міста.

Важливим аспектом є соціально-економічна взаємодія між туризмом і місцевими громадами. Успішні приклади (наприклад, розвиток агротуризму навколо Заліщиків чи приватних музейних ініціатив у Кременеці) свідчать про можливість активної участі мешканців у туристичній економіці. Водночас у більшості міст місцеві жителі

залишаються лише пасивними спостерігачами, а не безпосередніми учасниками туристичного процесу.

На основі опрацьованого матеріалу нами було здійснено SWOT-аналіз оцінки туристичного потенціалу малих міст Тернопільської області.

Сильні сторони малих міст:

- Велика кількість об'єктів культурної спадщини.
- Низький рівень урбанізації – відповідність концепції slow tourism.
- Автентичність архітектури, збереження народних традицій.

Слабкі сторони:

- Незадовільний стан туристичної інфраструктури (дорожнє покриття, готелі, ресторани).
- Недостатній рівень цифрової присутності (відсутність якісних сайтів, мобільних додатків, онлайн-просування).
- Брак кваліфікованого персоналу у сфері туризму.

Однією з ключових тенденцій сучасного туризму є зростання попиту на локальні, автентичні враження. У цьому контексті малі міста Тернопільщини мають перевагу, адже вони зберегли традиційне міське середовище, ремісничі та гастрономічні особливості. Наприклад, Бережани відомі своїм фестивалем народної творчості, Чортків – гастрономічними подіями та кавовою культурою, Кременець – релігійними та освітніми маршрутами. Залучення таких ресурсів у туристичну діяльність сприяє не лише економічним надходженням, а й збереженню місцевої ідентичності.

Таблиця 1

SWOT-аналіз туристичного потенціалу малих міст Тернопільської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Багата культурна спадщина	- Недостатній розвиток інфраструктури
- Екологічно чисте середовище	- Відсутність сталих маркетингових стратегій
- Мала урбанізація, автентичність	- Брак кадрів у сфері туризму
Можливості	Загрози
- Інтеграція в регіональні турмаршрути	- Міграція молоді, скорочення населення
- Розвиток цифрового туризму	- Недостатнє державне фінансування
- Участь у грантових проєктах ЄС	- Деструктивний туризм без регулювання

Екологічний вимір сталого туризму в малих містах полягає у мінімізації негативного впливу на природне середовище. Для Тернопільської області, яка має значний природний потенціал (Дністровський каньйон, горбогір'я Поділля, природні парки, водойми), важливо забезпечити контрольоване відвідування природних територій. Розвиток еко- та агротуризму може стати оптимальним напрямом, що поєднує економічну доцільність із охороною природи. Наприклад, організація маршрутів уздовж річки Серет, розвиток зелених садіб, туристичних фермерських господарств – це інструменти, які дозволяють громадам отримувати доходи та одночасно підтримувати екологічний баланс.

Соціальний аспект сталого туризму передбачає участь громади у плануванні та реалізації туристичних проєктів. Залучення місцевих жителів до створення туристичних маршрутів, проведення фестивалів, облаштування локацій і надання послуг є запорукою того, що вигоди від туризму залишатимуться на місцевому рівні. Важливою умовою є формування у мешканців почуття відповідальності за збереження ресурсів і розуміння довгострокових переваг сталого підходу. У цьому контексті роль територіальних громад, створених після реформи 2020 року, є вирішальною – саме вони отримали інструменти для управління туристичними активами та залучення інвестицій.

Економічний аспект сталого туризму в малих містах Тернопільщини має подвійний ефект. З одного боку, туризм стимулює розвиток малого бізнесу – готелів, кав'ярень, ремісничих майстерень, сувенірних крамниць. З іншого – сприяє створенню робочих місць, підвищенню зайнятості населення, особливо молоді. Однак для досягнення стабільного ефекту потрібна стратегія диверсифікації туристичних продуктів. Необхідно розвивати не лише екскурсійний та паломницький туризм, але й активні види – вело-, водний, сільський, культурно-пізнавальний туризм. При цьому слід враховувати сезонність попиту і прагнути до рівномірного розподілу туристичних потоків впродовж року.

Планування сталого туризму потребує інтеграції у просторову політику громади. У більшості малих міст Тернопільської області відсутні комплексні програми розвитку туризму або вони мають декларативний характер. Тому важливим кроком є розробка локальних стратегій, що враховують специфіку ресурсного потенціалу, транспортну доступність, екологічні обмеження та культурні традиції. Такі документи повинні передбачати систему моніторингу впливу туризму на довкілля, соціальну структуру та економіку. У цьому контексті варто використовувати досвід європейських регіонів, де сталий туризм інтегрується у систему просторового планування через концепцію «smart destination» – розумного управління дестинацією з опорою на цифрові технології, аналітику та участь громади.

Щоб активізувати туристичну діяльність у малих містах Тернопілля, доцільно:

1. *Розробити туристичні маршрути.* Інтеграція міст у тематичні маршрути (замкові тури, шляхи релігійного паломництва, екологічні стежки) дозволить створити комплексний туристичний продукт.

2. *Підтримувати сталий туризм.* Важливо уникати масового туризму, зберігаючи природну і культурну спадщину. Доцільно підтримувати місцеві громади та локальні бізнеси.

3. *Використати цифрові технології.* Впровадження віртуальних екскурсій, QR-кодів, мобільних додатків підвищить привабливість для туристів молодшого покоління.

4. *Розвивати партнерство.* Співпраця між муніципалітетами, ТПЦами, громадськими організаціями та приватними ініціативами може забезпечити ефективний розвиток туризму.

Висновки. Малі міста Тернопільської області мають значний туристичний потенціал, що базується на унікальній комбінації культурних, історичних та природних ресурсів. Проте для реалізації цього потенціалу необхідна системна політика підтримки, інвестиції в інфраструктуру, промоція на регіональному та національному рівнях. Сталий розвиток туризму в цих містах може стати не лише економічним, а й соціокультурним драйвером територіального зростання.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк О. Малі міста як центри регіонального розвитку. *Регіональна економіка*. 2021. №3. С. 45–53.

2. Кузишин А. Суспільно-географічна характеристика просторової розосередженості територіальних громад Тернопільської області. *Вісник Тернопільського відділу УГТ*. 2023. № 7 (випуск 7). С. 10-15.

3. Кузишин А.В., Поплавська І.В., Задворний С.І., Пушкар Б.Т., Горошко А.А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*. 2024. Вип 1, С. 97-104.

4. Похла Ю., Поплавська І. Малі міста Тернопільської області як об'єкти туристичної активності. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. За ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 15-16 травня 2025 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 162-165.